

АНТРАПАЛАГІЧНЫ ПОГЛЯД

Якім быў, ёсць і будзе чалавек

Чаго толькі ні прыдумуюць навукоўцы: то ў чалавека ў будучыні вырасце дзюба замест зубоў, то вочы праз сто гадоў будуць нагадваць чайныя сподкі. Сенсацыйнымі анонсамі мільгаюць і розныя СМІ: там раскапалі магілу вампіра, тут знайшлі пахаванне прадстаўніка расы веліканаў. Пакуль што не знайшлі рэшткі эльфаў, але, здаецца, і да гэтага недалёка. Абывацелю арыентавацца складана. Што ні кажы, а калісьці людзі лічылі і робатаў чыстай фантастыкай. Дзе праўда, а дзе выдумка, мы паспрабавалі разабрацца ў Інстытуце гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі.

Загадчыца аддзела антрапалогіі Інстытута гісторыі Нацыянальнай Акадэміі навук, доктар медыцынскіх навук Лідзія Цэгака

У Беларусі сапраўды некалі жыў самы высокі чалавек на зямлі — Фёдар Андрэевіч Махноў. Рост яго дасягаў 285 сантыметраў. Нарадзіўся ён 6 чэрвеня 1878 года ў сялянскай сям’і на хутары ў Віцебскай губерні, непадалёк ад вёскі Касцюкі. Ужо ў юнацтве быў прыблізна 2,5 метра ростам, а сусветную вядомасць атрымаў пад мянушкай Беларускі Гулівер.

Пытанні аб тым, як выглядалі людзі ў мінулым, больш або менш вывучаныя, лічыць загадчыца аддзела антрапалогіі Інстытута гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, доктар медыцынскіх навук, прафесар Лідзія Цэгака.

— Навукоўцы, як правіла, адштурхоўваюцца ад эвалюцыйнай тэорыі, хоць існуюць і іншыя, — гаворыць спецыяліст. — Напрыклад, такія, якія сцвярджаюць, што чалавек — істота, якая перасялілася на Зямлю з іншай планеты, і гэтак далей. Мы іх аб’ядноўваем адным тэрмінам — крэацыянізм (ад лацінскага creatio — творца). Антрапалогія і іншыя натуральныя навукі падтрымліваюць эвалюцыйную тэорыю і аналізуюць

дадзеныя, якія пацвярджаюць паступовае развіццё чалавека і ўсяго жыцця на Зямлі. Вядома ж, старажытныя людзі не выглядалі так, як цяпер выглядаем мы з вамі. Паколькі эвалюцыйнае развіццё ішло ад прыматаў, то, адпаведна, да іх яны і былі падобныя.

Раса гігантаў

У інтэрнэце “гуляе” фатаграфія, на якой адлюстраваны археолагі за работай над вялізным чэрапам. Подпіс гаворыць, што знойдзены сляды ўнікальнай расы гігантаў, якія некалі насялялі Зямлю.

— Сенсацыі — гэта, прабачце, ужо пытанне да вашых калег, — смяецца Лідзія Цэгака. — Некаторы час назад мне давялося чытаць забаўны матэрыял аб эвалюцыі чалавека, пабудаваны на вывучэнні ДНК вошай. Каменціраваць падобныя інсінуацыі я, вядома ж, не буду, як і

іншую антынавуковую бязглуздыцу. А па сутнасці пытання скажу: ніякіх пацверджаных дадзеных аб тым, што на нашай планеце некалі існавалі расы паўлюдзей, амфібіяў, лятаючых людзей, эльфаў або гномаў, не існуе. Размова можа ісці, напрыклад, аб асобных анамаліях развіцця некаторых асобін або груп (напрыклад, бушмены ў Аўстраліі адрозніваюцца вельмі малым ростам), але не больш за тое. Наогул кажучы, гігантызм і карлікавасць — гэта хваробы.

Беларускі Гулівер

У Беларусі сапраўды некалі жыў самы высокі чалавек на зямлі — Фёдар Андрэевіч Махноў. Рост яго дасягаў 285 сантыметраў. Нарадзіўся ён 6 чэрвеня 1878 года ў сялянскай сям’і на хутары ў Віцебскай губерні, непадалёк ад вёскі Касцюкі. Ужо ў юнацтве быў прыблізна 2,5 метра ростам, а сусветную вядомасць атрымаў пад мянушкай Беларускі Гулівер. Некаторы час працаваў у цырку, разам з ім падарожнічаючы па ўсім свеце, а затым вярнуўся на радзіму. Месца, дзе ён пасяліўся з жонкай, мясцовыя жыхары назвалі Веліканавым хутарам (былая вёска Гарбачы). Справа ў тым, што жонка Фёдора Ефрасіння была ростам 215 сантыметраў, ды і іх пяцёра дзяцей таксама не маленькія. Памёр Фёдар Андрэевіч 28 жніўня 1912 года ва ўзросце 34 гадоў. Пахавалі яго на цвінтары за вёскай Гарбачы.

стар. 36

Антрапалогія і іншыя натуральныя навукі падтрымліваюць эвалюцыйную тэорыю і аналізуюць дадзеныя, якія пацвярджаюць паступовае развіццё чалавека і ўсяго жыцця на Зямлі

стар. 35

Нязменныя ў стагоддзях

Што датычыцца аблічча сучасных беларусаў, то мы выглядаем гэтак жа, як і нашы прадзеда. Змяніўся хіба што рост — мы сталі больш высокія.

— Што датычыцца знешнасці, то паводле рэканструкцыі знешняга аблічча беларусаў XVIII-XIX стагоддзяў тып яе застаўся нязменным, — сцвярджае Лідзія Цэгака. — Наогул кажучы, славянскі тып захоўваецца са сваімі характэрнымі прыкметамі. Расіяне адрозніваюцца ад беларусаў больш шырокімі тварамі і скуламі. Што датычыцца згаданых мной часавых адрэзкаў — XVIII-XIX стагоддзяў, то да таго часу адносяцца найбольш старажытныя пахаванні, на аснове якіх мы можам рабіць рэканструкцыю. Справа ў тым, што на тэрыторыі Беларусі з-за асаблівасцяў глебы (пясчанай і вільготнай) косці вельмі дрэнна захоўваюцца. Гэта становіцца відавочным, калі параўнаць з суседняй Латвіяй, дзе знойдзены ў выдатным стане пахаванні розных часавых перыядаў, аж да мезаліту. У нас жа самы старажытны чэрап адносіцца да эпохі бронзы і належыць шахцёру, якога заваліла ў крэмнёвай шахце. Гэта, можна сказаць, унікальная знаходка, яна была зроблена ў раёне вёскі Стараселле Ваўкавыскага раёна. Тэарэтычна яе наогул не павінна было існаваць, калі б чалавек быў пахаваны звычайным для таго часу спосабам — спальваннем цела. Таксама ў Беларусі знойдзены асобныя стаянкі неандэртальцаў, але без рэшткаў. У нашым сховішчы знаходзіцца каля чатырохсот чарапоў (з-за шчыльнасці і таўшчыні касцей яны захоўваюцца значна лепш за ўсе складнікі шкілета) і некаторыя касцявыя рэшткі, знойдзеныя на тэрыторыі нашай краіны. Але ў параўнанні з іншымі краінамі гэта, вядома ж, адносна малая лічба.

Сучаснае насельніцтва

— Акрамя вывучэння старажытных часоў, нашы даследаванні датычацца сучаснага насельніцтва і змен, якія адбываюцца з ім, — працягвае Лідзія Цэгака. — Гэта лагічна — мяняецца асяроддзе пражывання чалавека, мяняецца і ён сам. У цяперашні час мы прыстасоўваемся да бурнага развіцця цывілізацыі. Камп'ютары, з'яўленне вялікай колькасці прыстасаванняў, якія значна спрашчаюць нашу жыццё... Паступова мы адрываемся ад прыроды, становімся менш залежнымі ад яе. Раней чалавек быў уразлівы для інфекцый, асабліва калі справа датычылася траўмы, атрыманай, напрыклад, на паляванні або падчас ваенных канфліктаў. Цяпер медыцына знаходзіцца на даволі высокім узроўні, але змена жыццёвых рэалій прыносіць новыя небяспекі. Напрыклад, самымі ўразлівымі на дадзены момант становяцца нашы органы зроку. Бо менавіта на іх прыпадае асноўная нагрузка падчас работы на тым жа камп'ютары. З пашырэннем гарадоў пастаянным стрэсам падвяргаецца нервовая сістэма. Раней людзі былі фізічна

больш развітыя. Цяпер жа фізічная выносливасць не з'яўляецца вызначальным фактарам для жыцця.

Зубы як карціна свету

— Адначасова з цяглічнай сістэмай пакутуюць і нашы зубы, — працягвае спецыяліст. — Звярніце ўвагу, цяпер амаль ва ўсіх тут ёсць праблемы, пачынаючы з дзіцячага ўзросту. Самая галоўная пагроза — карыес. Ён, вядома, лечыцца. Але зубы нашы аслаблены і ім неабходны пастаянны догляд. У нашых продкаў зубы былі ў больш або менш нармальным стане. Карыес сустракаўся вельмі рэдка. Чалавек мог памерці ад гнойнага карыеса — калі з прычыны запущанай хваробы ў арганізм трапіла інфекцыя. Але ў асноўным насельніцтва Зямлі мела здаровыя зубы. Гэта, у прыватнасці, залежала і ад таго, што людзі ўжывалі ў ежу натуральныя прадукты, больш грубую, няздробленую ежу, без рознагародухімічных дабавак. Магускі заць, што пры раскопках сустракаюцца чэрапы з начыста сцёртымі зубамі — ад перажоўвання цвёрдай ежы. Але самі зубы знаходзяцца ў прыстойным стане.

Дынаміка развіцця

Акрамя чыста навуковай работы беларускія антрапалагі займаюцца вывучэннем так званых стандартаў фізічнага развіцця. У цывілізаваных краінах яны вызначаюцца праз кожныя пяць — дзесяць гадоў.

— У цяперашні час мы назіраем такую з'яву, як лептасамізацыя, — касцявая сістэма чалавека паступова станчаецца, — гаворыць Лідзія Цэгака. — Плечы становяцца больш вузкімі, памяншаецца дынамаметрыя — сіла скарачэння розных цяглічных груп.

Гэта, так сказаць, аб'ектыўныя рэчы. Што ж датычыцца глабальных перамен у знешнасці, якія прарочаць нам розныя даследчыкі, то, паводле слоў Лідзіі Цэгака, размова хутчэй можа ісці аб магчымых мутацыях. Але яны могуць узнікнуць толькі ў выключна крытычных умовах змены навакольнага асяроддзя. Эвалюцыйныя змены — працэс, які патрабуе працяглага часу. Так што, прынамсі, у нас і нашых пра-пра-праўнікаў ёсць усе шанцы пражыць жыццё без дзюбаў і шчупальцаў. Перафразоўваючы Стэнлі Кубрыка: глядзячы на свет шырока адкрытымі, нармальнымі па памерах вачамі.

Вольга Бябеніна

Знойдзены ў Беларусі самы старажытны чэрап адносіцца да эпохі бронзы і належыць шахцёру, якога заваліла ў крэмнёвай шахце. Гэта, можна сказаць, унікальная знаходка, яна была зроблена ў раёне вёскі Стараселле Ваўкавыскага раёна.